

УДК 316.334.55:314.727

В.О. ЧОРНА

ПОБУДОВА МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ**Чорна Вікторія Олександрівна** – аспірантка кафедри соціології Чорноморського державного університету імені Петра Могили (м. Миколаїв)

У статті розглянуто принципи і методи побудови механізму регулювання міграції сільського населення та здійснено аналіз міграційних тенденцій, який включає дослідження зовнішніх міграційних факторів. Дослідження регулювання міграційної поведінки сільського населення доводить, що повністю відсутнє регуляторне втручання з боку держави, тому міграції сільського населення характеризуються закономірностями своєї реалізації на основі загальних принципів суспільного та соціально-економічного розвитку.

Ключові слова: механізм регулювання, мотиваційний механізм, сільське населення, міграційні тенденції, міграційні фактори, трудова міграція.

В статье рассмотрены принципы и методы построения механизма регуляции миграции сельского населения и осуществлен анализ миграционных тенденций, который включает исследование внешних миграционных факторов. Исследование регуляции миграционного поведения сельского населения доводит, что полностью отсутствует регуляторное вмешательство со стороны государства, потому миграции сельского населения характеризуется закономірностями своей реализации на основе общих принципов общественного и социально-экономического развития.

Ключевые слова: механизм регуляции, мотивационный механизм, сельское население, миграционные тенденции, миграционные факторы, трудовая миграция.

In the article, and the analysis of migratory tendencies, which includes the considered principles and methods of construction of mechanism of adjusting of migration of rural population research of external migratory factors, is carried out. Research of adjusting of migratory conduct of rural population reason, that fully absents regulator interference from the side of the state, that is why migrations of rural population are characterized conformities to law of the realization on the basis of general principles of community and socio-economic development.

Keywords: adjusting mechanism, motivational mechanism, rural population, migratory tendencies, migratory factors, labour migration.

© В.О. Чорна, 2012

Міграційний механізм формувався протягом тривалого періоду існування спільноти та зазнавав впливу з боку системи розселення, транспортної мережі регіону, соціально-економічного розвитку. На період даного дослідження до найменших дрібниць відшліфовані елементи мотивації міграцій проявились у стійких намірах переміщення населення. Головна тенденція – зростання чисельності міського населення за рахунок переїзду сільських жителів має історичний характер і проявляється через існування соціально-побутової, економічної, трудової та інших видів міграцій.

На даному етапі прояв мотивів міграції через властивості виявляє змогу до констатації ще одного явища. За весь історичний період дослідження міграцій демографи зустрічаються з потребою чіткого визначення ролі та механізму впливу мотивів міграції. Одні, з причин неможливості отримати чіткої відповіді, філігранно обходять явище механізму мотивації міграцій та створюють причинно-наслідкові теорії, інші зазначають, що «... розробка теорій міграційної поведінки передбачає отримання відповідей на цілий ряд принципових запитань, незрозуміла до кінця роль та місце різних факторів, що обумовлюють ту чи іншу поведінку, по-різному складається механізм прийняття рішення по конкретному поведінковому рішенню» [1, с. 148]. У випадку існування значних суспільних, економічних чи галузевих зрушень постає питання про активізацію політики управління механізмом мотивації трудових міграцій. Передумовою

їх використання ми вважаємо існування зведеної мотиваційної пружини або зміни еволюційного розвитку стрібокподібними зрушеннями у факторотворюючих, суміжних з міграцією областях, коли саморегульована система, наприклад ринок, нездатна еволюційним способом подолати кризу або розв'язати вагомю проблему переходу від одного до іншого етапу суспільного розвитку.

Метою статті є механізм регулювання міграційної поведінки сільського населення.

Ставиться завдання полягає дослідити механізм регулювання міграційних процесів сільського населення на засадах управління мотивами поведінки особи-мігранта.

Об'єктом статті є міграційна поведінка сільського населення.

Отже, механізм міграційної поведінки - це наявність стійкого уявлення про те, що окремі елементи мотиву здійснюють у процесі взаємодії обопільний вплив, розуміння природи якого являє вагомий інструмент управління мотивами сільського мігранта [2, с. 105].

Управління мотивами мігранта в контексті міграційної політики набуває двох форм, структурованих нами за наявністю цілеспрямованого втручання, серед яких: хаотично сформоване мотиваційне поле, яке ототожнюється з мотивом міграції і характеризується відсутністю цілеспрямованого управління з метою впливу на наміри особи (опосередкована регуляторна політика держави виступає як елемент хаотичного впливу); та цілеспря-

мовано сформоване мотиваційне поле покликано спонукати особу до досягнення поставлених державою цілей (рис.1). За багатогранністю та складністю утворення механізму формування мотиву міграції опрацьовані дослідниками Ю. Євсюковим [2, с. 66-70], О. Хомрою [16, с. 132-147], Т. Заславською [3, с. 55-67], Л. Рибаківським [14, с. 163-182] та ін.

Рис.1. Форми управління мотивами мігранта

Отже, мотиваційний механізм міграцій населення – це система елементів управління мотивом з метою оптимізації їх впливу на міграційну поведінку особи [3, с.159]. Механізм мотивації міграцій, за винятком наявності у першого елемента цілеспрямованого державного управління, орієнтованого на досягнення поставленої мети, що свідчить про тотожність таких властивостей, як двоїста природа, суб'єктивний характер та заснування на потребах у обох явищах. Визначені властивості виступають основою формування мотиву міграції, а їх використання в якості основи інструментарію регуляторної політики у механічному русі населення стає цілком логічним.

Завдання механізму регулювання поставлені на окремих етапах міграційної поведінки сільського населення докорінно відрізняються між собою. Простежується залежність поставлених завдань від ролі державної регуляторної політики у формуванні міграційних потоків. Єдиний випадок постановки завдання захисту населення з допомогою переселення мав місце після екологічної аварії на ЧАЕС. Сільське населення в ході реалізації міграційних намірів переслідує мету покращення власного життєвого рівня, через що для потенційних мігрантів актуальним було завдання поліпшення власного побутового забезпечення при виникненні та долученні до соціальної міграції, поліпшення матеріального становища при економічній міграції та отримання засобів до існування при трудовій міграції. Протиріччя поставлених завдань вирішуються на користь мігрантів. У випадку силового вирішення міграційного питання з боку держави протиріччя реалізуються на її користь.

Таким чином, практика регулювання міграцій свідчить про поєднання поставлених завдань у випадку збігання інтересів держави (суб'єкта регуляторної політики) та учасників міграцій [15, с. 25].

Важливе місце у постановці завдання відіграє порядок факторів. Оскільки регулювання за допо-

могою механізму мотивації міграцій піддаються лише ті завдання які підходять до побудови мотиваційного механізму. З точки зору двох протилежних регуляторних напрямків міграційної політики постановка завдання вимагає вибору стримування чи стимулювання міграцій (рис. 2). В свою чергу постановка завдання супроводжується його подальшою конкретизацією у створенні умов проживання при стримуванні мігрантів сільського населення, базовими завданнями яких є: покращення побутових умов, створення робочих місць, підвищення доходів населення та створення інформаційного способу переваг відмови від міграцій.

Конкретизація стимулювання міграцій реалізується у виборі сприяння та організації переміщення, базовим завданням яких є: організація робочих місць у точці залучення трудових ресурсів, створення побутових умов та інформаційного забезпечення міграцій. Альтернативою до сприяння та організації переміщення є розвиток системи маятникової міграції базовим завданням якої є: створення регулярного сполучення та інформаційне забезпечення розвитку системи маятникових міграцій.

На практиці постановки завдання характеризується існуванням їх великої сукупності водночас. На базовому рівні завдання механізму мотивації міграцій тотожні обраним напрямкам регулювання. Постановка завдання досить складна частина роботи з формування механізму мотивації міграцій, від якої залежить вибір напрямку регулювання, регуляторних інструментів, ефективність регуляторних заходів та можливість досягнення запланованого результату. Отже, для підтримання високого рівня ефективності процесу постановки завдання слід дотримуватись ряду принципів, які одразу обмежать вибір недоцільних завдань (рис.2).

На думку автора, дотримання принципу поваги до сільського мігранта, міграційних відносин базується на сучасних концепціях демократичного розвитку суспільства, згідно з якими людина має право на життя, працю, приватну власність та цілу низку інших прав [9, с. 98]. Дотримання прав людини вимагають міжнародні правові норми, серед яких Гельсінкська конвенція по правах людини. У вітчизняному законодавстві права людини прописані у Конституції України [11, с. 158] та у законах, серед яких Закон України «Про громадянство України» [12, с. 65], Закон України «Про зайнятість населення» [5, с. 75] та ін.

Принципи формування мотиваційного механізму міграцій населення відображають закономірності суспільного розвитку і покликані на ранніх етапах започаткування регуляторної політики знизити ймовірність її невдач.

Практика регулювання демографічних процесів відзначає утворення негативних наслідків проти-природного впливу на міграції. Яскравим прикладом цього є спроба асиміляції українців через розселення на території СРСР, коли після розпаду імперії утворились великі міграційні потоки українців на етнічні території [8, с. 448].

Основою соціальних процесів є принцип

Рис. 2. Принципи формування механізму регулювання сільських міграцій

обов'язкового соціального ефекту. Необхідність його врахування продиктована намаганнями мігрантів покращити власне життя. Неврахування цього принципу у 80-х роках минулого століття призвело до значних капітальних втрат на будівництво житла у сільській місцевості, що не дало змоги зупинити сільську міграцію. Окрему групу у формуванні механізму мотивації сільської міграції становлять економічні принципи. Серед них, принцип загальної суспільної економії, дотримання якої призводить до економії витрат на міграції та їх перерозподіл на суспільний розвиток. Наприклад, зниження транспортних витрат сільських школярів призводить до зростання їх матеріального забезпечення, доступності підручників та шкільного приладдя.

Принцип тривалого економічного ефекту слугує доповненням до попереднього та орієнтує на відмову від негайного результату. Концентрація населення на незначних географічних територіях стає запорукою інтенсифікації суспільних відносин та розвитку науково-технічного прогресу [13, с. 24], що на ранніх етапах міграцій не простежувалось, коли ставилось завдання збереження трудового потенціалу сільських поселень. Низький рівень ефективності регулювання міграційних процесів головним чином пов'язаний з високими витратами на його здійснення. Витрати на соціологічні дослідження, утримання регуляторного апарату, розробка державних програм здійснення регуляторних заходів лягають тягарем на регуляторну політику. При реалізації регуляторних заходів постає дилема «високі витрати – ефективна політика» чи «низька ефективність при низьких витратах». Це говорить на користь використання принципу мінімального фінансування при виборі механізму мотивації міграцій в якості регуляторних інструментів замість звичайних заходів управління міграціями. Прийняття рішення про здійснення переміщення має

двоїсту природу впливу з одного боку факторів зовнішнього середовища, а з іншого - факторів особистості ототожнених нами раніше з прийняттям рішення під впливом внутрішніх суб'єктивних чинників. Це пояснює випадки різної міграційної реакції особи на однакові регуляторні стимули та вимагає врахування принципу суб'єктивного характеру поведінки людини. Дотримання принципів реалізації механізму мотивації міграцій сільського населення значно спрощує методологію його побудови через ототожнення перерахованих принципів з обмеженнями, які на початкових етапах регулювання міграцій знижують ймовірність помилок, кількість хибних рішень та використання неадекватних регуляторних інструментів.

Таким чином, методологія управління мотивами міграції сільського населення здійснюється за допомогою механізму регулювання міграційних процесів, який використовує:

- політику пасивного управління - попередженні дій, що здатні призвести до розбалансування системи міграційної поведінки, з метою запобігання утворенню додаткового міграційного потенціалу та збереження еволюційного розвитку міграційних процесів;
- адміністративне втручання в систему міграційної поведінки сільського населення з метою уникнення ситуацій, що становлять загрозу для життя населення;
- управління суспільним розвитком через навчання та виховання з метою підвищення керованості поведінки та рухливості сільського населення;
- збалансування факторів зовнішнього середовища через створення робочих місць, організації ринків нерухомості, розвитку малого підприємництва, соціальне забезпечення;
- короткотермінове регулювання рухливості для підвищення ефективності регуляторної політики через інформаційне забезпечення міграцій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Драгунова Т. Управління міграційними процесами великих міст / Т. Драгунова // Україна: аспекти праці. - 2004. - №5. - С. 35-39.
2. Евсюков Ю.М. Методи регулювання міграцій из села в город. Миграционная подвижность населения. / Ю.М.Евсюков / Под ред. Б.С. Хорева и В.М.Моисеенко. - М.: Статистика, 1974. - 160 с.
3. Заславская Т.И. Методические проблемы изучения миграции сельского населения. Статистика миграции населения. / Т.И.Заславская / Отв. ред. Т.В. Рябушкин. - М.: Статистика, 1973. - 368 с.
4. Завгородня Т.П. Дослідження зовнішніх міграційних переміщень населення за допомогою стохастичних моделей / Т.П.Завгородня // Вісник Технологічного університету Поділля. Економічні науки. - 2003. - №6. Ч.2. - С. 36-46.

5. Закон України «Про зайнятість населення» / Закон України, т.1. - К: Ін-т законодавства, 1996. - С.252-268.
6. Лібанова Е.М., Позняк О.В. Зовнішні трудові міграції населення України. / Е.М.Лібанової, О.В.Позняка / - К.: Основи, 2002. - 186 с.
7. Лібанова Е.М. Ринок праці (соціально-демографічні аспекти) / Е.М. Лібанова / - К.: ДЦЗ, 1996. - 132 с.
8. Малиновська О. Управління міграціями: деякі висновки з європейського досвіду / О.Малиновська // Збірник наукових праць Української Академії державного управління при Президентіві України. - 2003.- №2.- С. 446-453.
9. Москаль Г. Міграційні процеси - справа тонка / Г.Москаль // Голос України.- 2003.- № 173.- С. 7.
10. Ніколайчук М.В. Оцінка факторів зовнішнього середовища в системі сільських міграцій / М.В. Ніколайчук // Вісник Технологічного університету Поділля. Економічні науки. - 2004.- №6, - С. 38-42.
11. Нова Конституція України: Огляд і коментарі. - К.: Наук. думка, 1996. - 132 с.
12. Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 р. № 2235-III // Відомості Верховної Ради України. - 2001. - №13. - Ст. 65.
13. Позняк О. Масштаби зовнішніх трудових міграцій населення України / О.Позняк // Україна: аспекти праці. - 2002.- №6.- С. 37-40.
14. Рыбаковский Л.Л. Миграция населения: прогнозы, факторы, политика / Л.Л. Рыбаковский -М.: Наука, 1987. - 200 с.
15. Корель Л.В. К вопросу о связи между постоянной и сезонной миграцией сельских жителей в города. / Л.В.Корель/ Автореф. дис. на соискание научн. степени к.э.н. - М., 1970. - 48 с.
16. Хомра А.У. Воспроизводство населения: Территориально-организационный аспект. - К.: Наукова думка, 1990. - 276 с.